

**Dr. Pavo ŽIVKOVIĆ: ETNIČKA I VJERSKA
POVIJEST BOSNE, SLAVONIJE I SRIJEMA DO
KONCA XVII. STOLJEĆA**

**(Dolazak, razvoj i nestajanje Hrvata katolika
na tim prostorima),**

HKD "Napredak", Sarajevo - Mostar, 1996.)

U izdanju HKD "Napredak" objelodanjena je monografija prof. dr. Pave Živkovića ETNIČKA I VJERSKA POVIJEST BOSNE, SLAVONIJE I SRIJEMA DO KONCA XVII. STOLJEĆA. U podnaslovu DOLAZAK, RAZVOJ I NESTAJANJE HRVATA KATOLIKA NA TIM POSTORIMA naglašen je uži interes autorovih znanstvenih opservacija i istraživanja.

Knjiga je obujma 257 stranica teksta i pratećeg ilustrativnog materijala. Pretežito je riječ o povijesnim kartama tretiranog područja, usko vezano za naslovljenu problematiku.

Knjiga je tematski podijeljena na dvanaest poglavlja. Što sadrži monografija najbolje će predstaviti prikaz tih poglavlja:

I. Predgovor (5-6),

II. Uvod (7-8),

III. Etničke i vjerske prilike do dolaska Turaka u Bosnu, Slavoniju i Srijem; povijesni nastanak, razvoj i nestajanje (9-40),

IV. Hrvatska katolička naselja u sjeveroistočnoj Bosni prije i za vrijeme Turaka (41-43),

V. Etničke i vjerske prilike u Bosanskoj Posavini prije i za vrijeme Turaka (49-58),

VI. Dva najteža stoljeća (XVI. i XVII.), proganjanje i nestajanje Hrvata katolika u sjeveroistočnoj Bosni (59-69),

VII. Islamizacija i pravoslavizacija Bosne u XVI. i XVII. stoljeću (71-85),

1. Islamizacija na području Soli i Posavine (86-101),

2. Hrvatsko podrijetlo muslimanskih pučana u nekim kasabama u sjeveroistočnoj Bosni (102-104),

VIII. Etničke i konfesionalne promjene u XVI. i XVII. stoljeću u Srijemu i Slavoniji (105-120),

IX. Progoni Hrvata katolika, sukobi s pravoslavnim vladikama u Bosni, Slavoniji i Srijemu u XVI. i XVII. stoljeću (121-135),

X. Pravoslavizacija Bosne, Slavonije i Srijema u prva dva stoljeća turske vladavine (137-155),

Pravoslavizacija Bosanske Posavine i Slavonije u XVI. i XVII. stoljeću (156-165),

XI. Najtužnije razdoblje Hrvatsva i katoličanstva u Bosni, Slavoniji i Srijemu; vrijeme austro-turskih ratova i period poslije njih (167-206),

XII. Zaključna razmatranja

1. Dolazak, razvoj i nestajanje Hrvatsva i katoličanstva u Bosni, Slavoniji i Srijemu do konca XVII. stoljeća (207-211),

2. Katoličke župe i crkve do dolaska Turaka i poslije (212-216),

3. Migracije hrvatskog pučanstva i velike demografske promjene (217-221).

U predgovoru je autor obrazložio svoje unutarnje istraživačke porive i znatiželju za problematiku koju znanstveno razmatra i obrazlaže. Ne zadovoljava se činjenicama i posljedicama, već želi ući u uzroke i srž pitanja.

Uvod u monografiju predstavlja svojevrsan pristup problemu etničkih i vjerskih promjena na prostorima Bosne, Slavonije i Srijema u XVI. i XVII. stoljeću, u fazi turske ekspanzije i defenzive. Naglašavajući prethodno etničko i vjersko stanje na tim prostorima, autor daje nagovještaj nadolazeće islamizacije i pravoslavizacije. Te procese - etničke i vjerske promjene - pisac prati kronološki, bilo da su istovremeni ili pak vremenski nepodudarni u pojedinim dijelovima naznačenih prostora.

Ključno pitanje u autorovim razmatranjima je dolazak, razvitak i uzmicanje katoličanstva i Hrvatsva u Bosni, Slavoniji i Srijemu do konca XVII. stoljeća. Prostor, o kojem je riječ, nalazio se na razmeđu svjetova - Istoka i Zapada. To je razmeđe višeznačno - etničko, religijsko-konfesionalno, kulturološko i političko. Bilo je na udaru raznih najezda i osvajača; po svemu bilo je trusno i rovito. Sve je to ostavljalo negativne posljedice, posebice za hrvatsko i katoličko pučanstvo. Kao posljedica ekspanzije prema Zapadu, na prostore katoličkog svijeta, a prije svega na hrvatski etnički prostor kao najbliži, posebno u doba najvećih turskih osvajanja, izazvat će mnoge burne pojave. Među njima je najvažniji proces islamizacije tih prostora, ali i penetracija pravoslavlja. Rezultat je i sukob u trokutu: katoličanstvo - pravoslavlje - islam. A rezultat je, k tome, i prijelaz dijela katoličkog i hrvatskog puka na islam i pravoslavlje, te djelomično njegovo povlačenje izvan toga prostora, na zapad. Nasuprot tome, ti su hrvatski prostori popunjavani Vlasima i pravoslavnim življem.

U prikazivanju tih promjena pisac se poslužio bogatom literaturom i obimnom izvornom gradom različite provenijencije. Kada je u pitanju izvorna građa, najznačajnija je ona iz razdoblja otomanske uprave (defteri) i crkvene provenijencije (izvješća vizitatora i drugih crkvenih velikodostojnika).

Tako je, između ostalog, koristio arhive franjevačkih samostana u Kraljevoj Sutjesci, Kreševu, Fojnici i Tolisi. Koristio je i arhivalije iz Archivio Segreto Vaticano i Archivio De propaganda fide u Rimu. Od drugih inozemnih arhiva pisac navodi Basbakanlik Arsivi Istanbul. Od domaćih institucija navodi gradu Orijentalnog instituta u Sarajevu. Od korištenih objelodanjenih izvora pisac je naveo 41 zbirku izvora različitog karaktera. Kada je u pitanju literatura, koju je koristio ili konzultirao, na popisu je 109 bibliografskih jedinica koje su dijelom doticale i problematiku koju monografija obrađuje.

Autor je prezentirao i pregledne tablice o broju katoličkih župa, samostana, crkava, župnih kuća i, naravno, katoličkih vjernika. Iz njih se može sagledati stanje Katoličke crkve i njezinih vjernika, a ujedno pratiti i relacije tih činjenica u raznim vremenskim intervalima.

Kada je u pitanju proces islamizacije i njegove popratne pojave, kao što su porast islamskog pučanstva, nastanak naselja orijentalnog duha, varoši, kasaba i gradova s islamskom većinom, promjena demografske strukture ranijih naselja, izgradnja vjerskih i drugih javnih objekata orijentalnog stila, autor se opet obilato služi pouzdanim činjeničkim materijalom. Na toj osnovi data je upečatljiva i cjelovita slika spomenutih procesa na tretiranom prostoru.

Nakon glavnog teksta slijede popratni dijelovi monografije. Taj dio sadrži sljedeće: a) Izvori i literatura (223-231), b) Kazalo osobnih imena (233-240), c) Značenje manje poznatih izvora (241-242), d) Sažetak (Zusammenfassung; 243-252) i e) Recenzije prof. dr. Lj. Zovke i prof. dr. S. Kukića (253-257).

Spomenimo, na kraju, da je pisac uspio spojiti znanstvenu akribiju s laganim i pristupačnim načinom prezentiranja činjenica i istraživačkih spoznaja. Uvjerenja smo da je dijelom zadovoljio svoju znanstvenu radoznalost i dao odgovore na brojna pitanja obimne i složene teme, koja ga već dugo okupira i inspirativno potiče na nove napore.

Zbog svega što ta vrijedna knjiga sadrži, pa njezina unutarnja tematska kompozicija i stil izlaganja čine je zanimljivom širokom krugu ne samo znanstvenika već i radoznalih čitatelja, željnih novih spoznaja.

Marijan SIVRIĆ